

ROBERT BOROCH *

Odpowiedź: *O pewnym (chybionym) studium przypadku*

Wprowadzenie¹

Niniejszy artykuł ma charakter konfrontacyjny z tezami przedstawionymi w pracy *O pewnym (chybionym) studium przypadku* [Chybińska 2017], będącej odpowiedzią na artykuł *Etyka w przekładzie specjalistycznym a kompetencje tłumacza tekstów specjalistycznych – studium przypadku* [Boroch 2017]. Dyskusja dotyczy metodologii przekładu specjalistycznego, jego jakości oraz etyki tłumacza. Materiałem egzemplifikacyjnym był polski przekład artykułu Henryka Hiża *Peirce's Influence on Logic in Poland* [Hiż 1997, 264–270], opublikowany w „Studiach z Filozofii Polskiej” w roku 2015 [Hiż 2015, 21–29] wraz z częścią biograficzną [Chybińska 2015, 29–33], stanowiącą integralną część publikacji. Przekład, o którym mowa, w sposób rażąco narusza reguły metodologiczne poprzez nieuzasadniony wybór maszynopisu – zamiast opublikowanej wersji artykułu – jako podstawy przekładu i bezzasadne wprowadzenie do przekładu neologizmu. Wywołuje też obiekcje natury etycznej.

(I) Ustalenie podstawy przekładanego tekstu

Ustalenie jednoznacznie podstawy tłumaczenia w oparciu o przypis pierwszy znajdujący się w polskim przekładzie artykułu Hiża *Peirce's Influence on Logic in Poland* [zob. Hiż 2015, 21] jest niemożliwe. Jednakże przypis 2 na tej samej stronie sugeruje, że podstawą przekładu była ogłoszona drukiem angielska wersja artykułu [Hiż 1997], tak jak to powinno mieć miejsce w wypadku przekładu, który nie ma charakteru komparatywnego.

---

* Dr Robert Boroch, Wydział Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, e-mail: rboroch@uw.edu.pl

¹ Zrozumienie poruszonych w tym artykule kwestii ułatwi zapoznanie się z następującymi artykułami (kolejność chronologiczna): (1) Hiż, Henryk, 2015, *Wpływ Peirce'a na logikę w Polsce*, przeł. Alicja Chybińska, „Studia z Filozofii Polskiej” 10/2015, ss. 21–33; (2) Chybińska, Alicja, 2015, *O autorze – Henryk Hiż*, „Studia z Filozofii Polskiej”, 10/2015, ss. 29–33; (3) Boroch, Robert, 2017, *Etyka w przekładzie specjalistycznym a kompetencje tłumacza tekstów specjalistycznych – studium przypadku*, „Nauka” 1, ss. 157–172; (4) Chybińska, Alicja, 2017, *O pewnym (chybionym) studium przypadku*, „Nauka” 2, ss. 157–158. Przekład [Hiż 2015] oraz artykuł wprowadzający [Chybińska 2015] stanowią spójną publikację (opublikowano je łącznie, oddzielając jedynie separatorem w postaci gwiazdek). Na potrzeby analizy [Boroch 2017] adresy bibliograficzne zostały rozdzielone w celu lepszej orientacji.

Tymczasem z informacji źródłowych podanych w artykule *O pewnym (chybionym) studium przypadku* wynika, że podstawą polskiego przekładu był użyzony przez dysponenta praw autorskich maszynopis artykułu Hiża [zob. Chybińska 2017, 157]. W świetle tego można stwierdzić, że istnieją trzy lekcje angielskiego tekstu: lekcja 1. to maszynopis użyzony z prywatnego archiwum²; lekcja 2. to maszynopis znajdujący się w archiwum Indiana University Press; oraz aktualna i ostateczna lekcja 3, opublikowana w książce *Studies in the Logic of Charles Sanders Peirce* [Houser, Roberts, Evra 1997].

Lekcja 1. jest prawdopodobnie wersją uszczuploną (Chybińska 2017, 157), jednakże dopóki nie zostanie przeprowadzona (i opublikowana) analiza porównawcza lekcji 1. i lekcji 3., zarzuty odnośnie poczynionych w tłumaczeniu spustoszeń (przedstawione w artykule *Etyka w przekładzie specjalistycznym a kompetencje tłumacza...*, Boroch 2017) pozostają aktualne. Ponadto merytorycznego uzasadnienia wymaga wybór lekcji 1. zamiast lekcji 3. jako podstawy polskiego przekładu³.

Warto dodać, że 2 września 2016 roku Stephen Williams (Indiana University Press) przekazał autorowi niniejszego tekstu informację, iż zwrócił się pisemnie do Wydawcy „Studiów z Filozofii Polskiej”, prosząc o udzielenie informacji odnośnie podstawy przekładu oraz praw autorskich⁴. Wydawca, o ile mi wiadomo, nie odpowiedział na list Williamsa.

(II) Zakończenie prac nad przekładem

W artykule *O pewnym (chybionym) studium...* została podana informacja, że praca nad przekładem została zakończona na początku roku 2013 [Chybińska 2017, 157], co uniemożliwiło tłumaczce zapoznanie się z przekładem Barbary Stanosz, który został ogłoszony drukiem w drugiej połowie 2013 roku [Chybińska 2017, 157].

Książka Hiża *Wybór pism* [Hiż 2013], w której znajduje się przekład Stanosz, trafiła do księgarń 17 czerwca 2013⁵; zaś w artykule *O autorze – Henryk Hiż* w przypisie 10 znajduje się informacja o dostępie do źródła internetowego z datą: 5 sierpnia 2013 [zob.

² Użyczenie maszynopisu w celu przekładu, opracowania i publikacji jest możliwe pod warunkiem, że użyczający posiadał zgodę dysponenta praw autorskich.

³ Stwierdzenie: „W przypisie (1) zaznaczyłam, że przekład dotyczy referatu pt. *Peirce's Influence on Logic in Poland* [...]. Źródłem nieporozumienia mogło być to, że nie wskazałam wyraźnie, iż referat różnił się od tekstu opublikowanego następnie w *Studies in the Logic of Charles Sanders Peirce*” [Chybińska 2017, 257], świadczy, że w czasie opracowywania przekładu znana była lekcja 3.

⁴ Z korespondencji Williams, Boroch. Kopia przesłana do Redakcji „Nauki”.

⁵ Datę 17 czerwca 2103 roku potwierdza Wydawnictwo Aletheia w liście z 9 czerwca 2017. Kopia przesłana do Redakcji „Nauki”.

Chybińska 2015, 30]. Świadczy to o tym, że autorka kontynuowała pracę już po opublikowaniu przekładu Stanosz. Warto dodać, że omawiany przekład [Hiż 2015] został opublikowany w „Studiach z Filozofii Polskiej” dwa lata później – w roku 2015⁶. Ponadto przekład [zob. Hiż 1997] nie jest spójny z deklarowaną podstawą przekładu, znajdując się w nim bowiem odwołania do fragmentów z lekcji 3. [zob. Boroch 2017]⁷.

(III) Neologizm czy neosemantyzm – „DYLEMMATIC” (Sic!)

W artykule *O pewnym (chybionym) studium...* została podana informacja, że określenie „dylemmatic” jest: (1) terminem z semiotyki Peirce’a; oraz (2) neologizmem (albo neosemantyzmem) na gruncie języka angielskiego [Chybińska 2017, 158].

Powyższe założenia są problematyczne. W przypisach nie podano informacji, czy „dylemmatic” pojawia się w wydanych pracach Charlesa Sandersa Peirce’a (1839–1914), czy w maszynopisie znajdującym się w dostępnym tłumaczcze archiwum prywatnym, co byłoby bezprecedensowe. W najważniejszych wydaniach prac Peirce’a z lat 1933–2014 [zob. Peirce 1933, 1974, 1974a, 1986, 1994, 2014] wersja „dylemmatic” nie występuje. Ponadto nie występuje ona w oksfordzkiej bazie słownika języka angielskiego⁸. Podane przez autorkę informacje (1)–(2) [Chybińska 2017, 158] trudno zweryfikować, dlatego wymagane jest wskazanie odnośnych źródeł.

Peirce posługuje się jednostką leksykalną w wersji „dilemmatic” (od „dilemma”) np. w pracy *On the Algebra of Logic* w przypisie na stronie 190 [zob. Peirce 1885]. Termin „dilemmatic” został utworzony od angielskiej jednostki „dilemma” zgodnie z zasadami słowotwórczymi języka angielskiego; ponadto jednostka ta jest rejestrowana w języku angielskim od ok. 1856 roku i w okresie naukowej aktywności Peirce’a neologizmem nie była. Warto doprecyzować, że jednostka „dilemmatic” nie jest przez Peirce’a używana w kontekście semiotycznym [Chybińska 2017, 158], lecz logicznym – wspólnie

⁶ Stwierdzenie, że „dla czytelnika-logika – a inny do tego tekstu z pożytkiem dla siebie nie sięgnie” [Chybińska 2017, 158] przekonuje, że czytelnicy *Wyboru pism* [Hiż 2013] stanowią wąskie grono złożone wyłącznie z logików. Jak to możliwe, że publikacja wyboru artykułów Hiża (uznanego przez historyków filozofii za ostatniego przedstawiciela szkoły lwowsko-warszawskiej) w przekładzie najwybitniejszych polskich tłumaczy-logików Barbary Stanosz i Urszuli Niklas oraz opatrzona wstępem autorstwa jednego z najważniejszych polskich filozofów analitycznych – Jana Woleńskiego, umknęła uwadze autorki, która do tego grona należy?

⁷ W bibliografii końcowej przekładu [zob. Hiż 2015], którego podstawą jest lekcja 1. [zob. Chybińska 2017], znajduje się adres pracy Artura Piora, którego nazwisko rzekomo w lekcji 1. jest nieobecne [Chybińska 2017, 157]. Skąd zatem w bibliografii adres pracy Piora [zob. Hiż 2015]?

⁸ „W. Hamilton *Lect. Metaphysics* (1860) III. xiii. 241: *Dilemmatic judgments are those in which a condition is found, both in the subject and in the predicate*”. (Oxford English Dictionary [http://www.oed.com.oed.han.buw.uw.edu.pl/view/Entry/52774?redirectedFrom=dilemmatic&] Dostęp: 21 czerwca 2017). Zob. [https://archive.org/details/lecturesonmetaph361hami]. [Dostęp: 21 czerwca 2017].

używany jest tu termin *disjunctive reasoning*, którym Hiż najprawdopodobniej by się posłużył, gdyby posługiwał się jednostką „dilemmatic” jako terminem logiki Peirce’a.

Reasumując, wprowadzenie do języka polskiego jednostki leksykalnej „dylematyczny” [Hiż 2015] bez podania jej znaczenia, jak i wywodzenie etymologii od angielskiego słowa „dilemmatic” [zob. Chybińska 2017, 158] jest błędem. Wprowadzanie nowego terminu powinno odbywać się w zgodzie z przyjętą metodologią wprowadzania terminów do języków specjalistycznych [zob. Lukszyn, Zmarzer 2001, Grucza 2013], co w tym wypadku zostało całkowicie zignorowane. Ponadto należy uznać, że do wyrazu „dilemmatic”, który pojawia się w lekcji 1, wkradła się literówka ([y] zamiast [i]). Ta argumentacja nie została jednak zaakceptowana [Chybińska 2017, 158]⁹.

(IV) Prawo Peirce’a: $((P \rightarrow Q) \rightarrow P) \rightarrow P$

W artykule *Etyka w przekładzie specjalistycznym...* [Boroch 2017] prawo Peirce’a zostało zapisane: $((P \rightarrow Q) \rightarrow P) \rightarrow P$. Zapis ten został zakwestionowany jako błędny [Chybińska 2017, 158]. W literaturze przedmiotu spotyka się zapisy: $((A \rightarrow B) \rightarrow A) \rightarrow A$; $((p \rightarrow q) \rightarrow p) \rightarrow p$; $((a \rightarrow b) \rightarrow a) \rightarrow a$ [zob. Marciszewski 1981, Audi 1999, Cook 2009, Blackburn 2008, Guillermo, Miquel 2016] – wszystkie one są właściwe [zob. Scanlan 2000, Awbrey 2017, 2017a]. Zmienne predykatowe (ang. *predicate variables*), zmienne propozycyjne (ang. *propositional variables*) czy zmienne zdaniowe (ang. *sentential variables*) są wartościami logicznymi pojawiającymi się w rachunku zdań (ang. *propositional calculus*) – „różnice te” nie czynią różnicy w przypadku prawa Peirce’a¹⁰.

Zakończenie

W artykule *O pewnym (chybionym) stadium...* [Chybińska 2017] zostały ujawnione nowe informacje na temat podstawy przekładu artykułu *Peirce’s Influence on Logic in Poland* [Hiż 1997]. Jednakże do chwili opublikowania porównawczej analizy tekstologicznej i konfrontacji źródeł zgłoszone uwagi krytyczne [zob. Boroch 2017] pozostają aktualne. Poruszone kwestie etyczne [Boroch 2017] odnoszą się ogólnie do moralnych jakości tłumacza tekstów specjalistycznych [zob. Boroch 2017]. W punkcie trzecim artykułu *Etyka w przekładzie specjalistycznym...* [Boroch 2017, 165–166] nazwisko tłumacz-

⁹ W artykule *Etyka w przekładzie specjalistycznym...* [Boroch 2017] zostało zaproponowane, by etymologię wersji „dylematyczny” wywodzić od polskiej jednostki leksykalnej „dylemat” [Boroch 2017, 161] (łac. dilemma, gr. Δίλημμα), jako podstawy słowotwórczej, co pozostaje w zgodzie z przyjmowaną w nauce metodologią tworzenia terminów [zob. Lukszyn, Zmarzer 2001, Grucza 2013]. Więcej na temat niespójności terminologicznej w przekładzie specjalistycznym w artykule *O konsekwencji niekonsekwencji tłumaczy, czyli z problemów przekładu terminologii specjalistycznej w semantyce językoznawczej Johna Lyonsa* [Chybińska 2010, 49–56].

¹⁰ Z korespondencji Boroch, Awbrey. Kopia przesłana do Redakcji „Nauki”.

ki jest wymienione tylko raz w kontekście niewykluczonej dyskusji historyków logiki odnośnie recepcji prac Peirce'a przez polskich logików na początku XX wieku¹¹. Można się spierać, czy tłumaczenie faktycznie jest owocem presji zasady *publish or perish* ('publikuj albo giń'). Bardziej łagodnym określeniem będzie *methodologia negligencia* (co znaczy 'zaniedbanie metodologii'; ang. *negligent sth*), jednakże czy *error qui non resistitur approbatur*?¹²

Bibliografia

- Audi R., 1999, *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. Cambridge. Cambridge University Press, s. 654.
- Awbrey J., 2017, *Peirce's Law*. [https://en.wikiversity.org/wiki/Peirce%27s_law]. [Dostęp: 21 czerwca 2017].
- Awbrey J., 2017a, *Logical Graph*. [http://intersci.ss.uci.edu/wiki/index.php/Logical_graph]. [Dostęp: 21 czerwca 2017].
- Boroch R., 2017, *Etyka w przekładzie specjalistycznym a kompetencje tłumacza tekstów specjalistycznych – studium przypadku*. Nauka 1, 157–172.
- Chybińska A., 2010, *O konsekwencji niekonsekwencji tłumaczy, czyli z problemów przekładu terminologii specjalistycznej w semantyce językoznawczej Johna Lyonsa*, Rocznik Kognitywistyczny, 10/2010, ss. 49–56.
- Chybińska A., 2017, *O pewnym (chybionym) stadium przypadku*, Nauka 2/2017, 157–158.
- Chybińska A., 2015, *O autorze – Henryk Hiż*, Studia z Filozofii Polskiej, 10/2015, ss. 29–33.
- Cook T.R., (2009) *A Dictionary of Philosophical Logic*. Edinburgh University Press, s. 219.
- Górski K., 2011, *Tekstologia i edytorstwo dzieł literackich*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Grucza S., 2013, *Lingwistyka języków specjalistycznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej Uniwersytetu Warszawskiego.
- Guillermo M., Miquel A., 2016, *Specifying Peirce's law in classical realizability*, Mathematical Structures in Computer Science 26(7), 1269–1303. doi:10.1017/S0960129514000450.
- Hiż H., 1997, *Peirce's Influence on Logic in Poland*, [w:] N. Houser, D. Roberts, J. Van Evra (eds.), *Studies in the Logic of Charles Sanders Peirce*, Bloomington: Indiana University Press, ss. 264–270.
- Hiż H., 2015, *Wpływ Peirce'a na logikę w Polsce*, przeł. A. Chybińska, Studia z Filozofii Polskiej 10/2015, ss. 21–33.
- Lukszyn J., W. Zmarzer, 2001, *Teoretyczne podstawy terminologii*. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Marciszewski W., (ed.), 1981, *Dictionary of Logic as Applied in the Study of Language. Concepts. Methods. Theories*. Series: Melbourne International Philosophy Series, vol. 9, s. 201–207.

¹¹Artykuł *O pewnym (chybionym) stadium...* [Chybińska 2017] jest sformułowany w tonie *ad hominem* – nazwisko 'Boroch' w artykule o objętości 2 stron przywołano 15 razy; nazwisko 'Chybińska' w artykule *Etyka w przekładzie specjalistycznym...* [Boroch 2017] w artykule o objętości 16 stron przywołano 19 razy wliczając w to: cytowania, przypisy dolne oraz bibliografię.

¹²Podstawy kwalifikacji do praktyki *publish or perish* (*publikuj albo giń*) zostały wskazane w przypisie 19 [Boroch 2017, 169–170].

- Peirce C.S., 2014, *The new elements of mathematics*, Berlin: De Gruyter Mouton.
- Peirce C.S., 1885, *On the Algebra of Logic. A Contribution to the Philosophy of Notation*. American Journal of Mathematics vol. 7, 2/Jan. 1885, ss. 180–196.
- Peirce C.S., 1933, *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*, vol. 4, C. Hartshorne, P. Weiss (eds.), Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Peirce C.S., 1974, 2010). *Writings of Charles S. Peirce: A chronological edition*, N. Houser (ed.), Bloomington: Indiana University Press.
- Peirce C.S., 1974a, *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*, C. Hartshorne, P. Weiss (eds.), Cambridge, MA.: Belknap.
- Peirce C.S., 1976, *The New Elements of Mathematics by Charles S. Peirce*, C. Eisele (ed.), The Hague: Mouton.
- Peirce C.S., 1986, *Writings of Charles S. Peirce*, vol. 4, C.J.W. Kloesel, et al. (eds.), Bloomington: Indiana University Press.
- Peirce C.S., 1994, *The Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Electronic edition. Vol. 8: *Reviews, Correspondence, and Bibliography*, C. Hartshorne, P. Weiss, A.W. Burks, Charlottesville, VA: InteLex Corporation.
- Scanlan M., 2000, *The Know and Unknow H.M. Sheffer*. Transactions of the Charles S. Peirce Society, vol. 36, 2/Spring 2000, ss. 193–224.
- Sheffer H.M., 1913, *A set of five independent postulates for Boolean algebras, with applications to logical constants*, Trans. Amer. Math. Soc. 14/1913, ss. 481–488.

Rejoinder: About a (wrong) case study [Reply and disclaimer]

This article is confrontational with the theses presented in the paper: *O pewnym (chybionym) studium przypadku [About a (wrong) case study]* (Chybińska 2017), which is the answer to the issues presented in the article: *Etyka w przekładzie specjalistycznym a kompetencje tłumacza tekstów specjalistycznych – studium przypadku [Ethics in specialized translation and competence of specialist translator: case study]* (Borocho 2017). In this article (Borocho 2017), the methodological principles in the specialist translation and the substantive and ethical consequences of their violation have been presented. Exemplary material was the Polish translation of Henryk Hiż's article: *Peirce's Influence on Logic in Poland* (Hiż 1997, 264–270) published in "Studia z Filozofii Polskiej" in 2015 (Hiż 2015, 21–29) along with a biographical section (Chybińska 2015, 29–33) which both constitute a coherent publication. The article has raised the following issues: (1) the lack of justification of the basis of translation, i.e. the primacy of the manuscript over the printed version, that is the last one controlled by the author; (2) inconsistency with regard to termination of translation; (3) unauthorized introduction of a Polish neologism "dylematyczny" derived from the (non-existent) English lexical unit "dylemmatic" (Sic!); (4) proposal of the notation of Peirce's law: (p, q, r) (Sic!).

Key words: history of logic, textology, specialized translation, ethics in specialized translation, *publish or perish*, *methodologia neglegentia*